

ROLUL ISTORICULUI SI AL TEORETICIANULUI IN CERCETAREA ACTUALA

Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale al Academiei Române a găzduit în data de 4 octombrie, conferință cu tema *Istoric și teoreticieni*, susținută de cercetatorul științific Lucian Jora. Conferențiarul — licențiat atât al unei facultăți de istorie, cât și al uneia de științe politice, beneficiar al unei experiențe de cercetare atât în domeniul istoriei, cât și al științelor politice — a prezentat o expunere asupra dezbaterei actuale referitoare la relația istorie-teorie, istorie-știință politică, la locul și rolul istoriei, pe de o parte și al teoriei politice, pe de altă parte, în cadrul cercetării românești actuale — orientată tot mai mult spre interdisciplinaritate —, la diferențele modalități de abordare ale acestui subiect, de la existența unei dihotomii între cele două discipline, la afirmarea unei „superiorități” a istoriei sau a științei politice, revendicată de anumiți istorici și de unii teoreticieni ai științelor politice. Pozițiile radicale susținute de aceștia din urmă își bazează afirmațiile pe existența unor diferențe între structura metodelor și a tehniciilor de investigație folosite de istorici și de analiști politici. Apropierile dintre cele două științe sunt observate de conferențiar prin subșcrierea istoricilor și a teoreticienilor la una și aceeași supozиție empirică: „cea în virtutea căreia ființele umane sunt raționale, iar acțiunile lor pot să fie explicate prin referință la interesele persoanei sau a grupului de persoane responsabile de o anumită acțiune”. În cadrul acestei expuneri teoretice, Lucian Jora și-a exprimat opțiunea pentru cercetarea colectivă interdisciplinară, în contextul păstrării tradiționalismului științelor: istoricul să rămână istoric, filosoful filosof, sociologul sociolog, etc. Volumul extrem de mare de informație actual face ca un singur cercetător să nu poată să fie un specialist redutabil în mai multe științe. De aceea, susține Lucian Jora, rezultatele cele mai eficiente în cercetarea umanistă actuală sunt cele ale unor grupuri de istorici, sociologi, analiști politici, filosofi, economisti, etc. care să colaboreze în cercetarea unui anumit fenomen sau eveniment.

În deschiderea dezbatelor asupra conferinței, prof. univ. dr. Ion Bulei, director științific al Institutului a ținut să sublinieze că prezenta comunicare pune în discuție nu statutul istoriei, care este acum marginalizat, față de situația sa în secolele XIX și XX, nici asupra rolului istoricului, care-l urmează pe cel al istoriei, ci tema centrală este despre istorie și teoreticieni. Cercet. șt. Florin Müller a remarcat problemele esențiale asupra istoriei și științelor sociale, a relațiilor dintre ele, pe care conferențiarul a reușit să le ridice. În opinia sa, istoricul de astăzi este obligat să folosească în scrierile sale un arsenal cât mai diversificat din sfera teoretică și să recunoască propria limitare a domeniului său de interes. Florin Müller a combătut statul de știință — analog matematicii sau fizicii — pentru politologie, care nu are o sferă proprie de interes și metode proprii de cercetare. Pe de altă parte, cercet. șt. Cristi Pantelimon a remarcat că nu există teoreticieni „născuți”, ci toți sunt „făcuți” și a pledat pentru un „profesionalism discret”, un profesionalism real, în contradicție cu așa-zisii analiști politici de astăzi din România, care nu sunt nici istorici, nici filosofi, nici teoreticieni și nu reprezintă nici un pericol pentru specialiștii autentici.

Profesorul Gheorghe Stoica a pledat pentru o îmbinare a celor două domenii de cercetare. Cercetarea istorică, de exemplu, oferă exemple de filosofi care au privilegiat istoria. Gh. Stoica a combătut afirmația potrivit căreia nu există o știință a politicului: fie că i se spune politologie, știință politică, aceasta este o știință interdisciplinară, încă în curs de formare, dar care are propriile metode de investigare. Afirmația este susținută de cercet. șt. Lorena Păvălan Stuparu care subliniază că știința politică nu este o știință în sensul tare al cuvântului, ci o știință a interpretării, un metadiscurs, în condițiile existenței unei multitudini de metode de abordare a umanității în general. Pentru Lorena Păvălan Stuparu istoria și filosofia — subiective și de datorită subiectivității specifice oricărei cunoașteri umane — formează un corp hermeneutic nefisurabil, cele două discipline completându-se reciproc. Opinia a fost întărită și de cercet. șt. Gabriela Tănărescu, care a afirmat că nu crede într-o dihotomie istoric-teoretician și nici într-o „puritate” metodologică.

Istoricul Alexandru Mamina, cercet. șt. la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” al Academiei Române a susținut existența a două planuri ale discuției: unul metodologic și unul epistemologic. Pentru Al. Mamina problema nu este ca istoricul să se transforme în sociolog sau filosof, ci, prin deschidere intelectuală, să fie permeabil la ceea ce îi oferă sociologia sau filosofia. Metodologic, este posibilă interdisciplinaritatea, atunci când cercetătorii sunt permeabili. Pe de altă parte, nu este obligatoriu să avem concluzii teoretice, ci premise teoretice, care pot să fie verificate sau infirmate printr-o cercetare serioasă. Istoricul de astăzi nu trebuie să își propună o reproducere a trecutului în termeni fotografici; el poate să reducă trecutul la ceea ce are el esențial, care să contureze trăsăturile unui fenomen general.

Sociologul Dan Dungaciu a amintit că există o dispută veche referitoare la interdisciplinaritate, deoarece științele nu sunt foarte bine delimitate; exemplul cel mai bun de interdisciplinaritate în istoria românească este oferit de activitatea școlii Gusti, în perioada interbelică. Politica a fost întotdeauna legată de istorie; cum poți să scapi de intervenția politică în discursul istoric? Dispuțele referitoare la istorie au de multe ori o tentă politică, în acest sens corectitudinea politică fiind elocventă pentru dezbatările actuale, deoarece determină demersuri mai mult sau mai puțin favorizate sau favorizante politice.

În finalul dezbatării, profesorul Ion Bulei a concluzionat că istoria este mereu actuală. Este evident că acum nu mai gândim pe un teritoriu al națiunii, specific secolelor al XIX-lea și al XX-lea, ci pe unul european. Este evident că astăzi foarte multe lucruri s-au relativizat și că asistăm la un moment de confuzie a valorilor, ce sunt în căutarea unui punct de sprijin și de referință.

Cristina Arvatu

GRUPURILE ȘI MECANISMELE DE DECIZIE ÎN POLITICA EXTERNĂ EUROPEANĂ

Ultima conferință din acest an, în seria celor organizate lunar de ISPRI, a avut ca temă „Grupurile și mecanismele de decizie în politica externă europeană la sfârșitul secolului al XIX-lea”. Autorul lucrării prezentate cu acest prilej, dl. Rudolf Dinu, este cercetător științific în cadrul ISPRI și lector universitar la Facultatea de Istorie, Universitatea din București. Fără să-și propună, aşa cum a precizat la începutul expunerii sale, o prezentare generală a problemei la scară europeană, referentul a intrat totuși în problematizarea chestiunii „centrului decizional” aflat la baza adoptării unei anumite direcții de politică externă. Expunerea a condus prin urmare spre una din originile moderne ale fenomenului politico-diplomatic.

În epoca modernă, „artele guvernării” împrumută trăsăturile rațiunii de stat — „arta sumbră a cărei întunecime constituie tot misterul” (Rousseau). Așa cum remarcă M. Senellart, *arcana imperii* — secretele principelui — „se vor afla în centrul dispozitivului absolutist (...), ideologia luminilor străduindu-se să substituie o structură de putere total vizibilă practicilor occulte de guvernare”. Arcana sau „formele secretului politic” reprezintă în interiorul „unei noi mistici statale, (...) conceptul ce stă la baza unei practicări raționale a puterii”.

Este ceea ce susține Rudolf Dinu a fi modelul iluminist-rationalist care s-a ilustrat în mod obișnuit în câmpul politicii externe prin intermediul relațiilor interdinastice, ce au dominat relațiile internaționale până la începutul primului război mondial. Obiectul conferinței aşadar a fost abordat dintr-o perspectivă care s-a bucurat de o anumită generalitate, beneficiind în permanență de aspectul faptelor care au circumstanțiat istoric problema luării deciziei în politică externă.

Tema însăși ne trimite la opera lui Carl Schmitt, a cărui inspirație pare să o sufere afirmația deosebit de lăptătoare a autorului, potrivit căreia, în această materie cel puțin, factorul decizional este esențialmente politic. Rudolf Dinu încearcă să construiască o fenomenologie a factorului decizional punând în cumpănă instanțele publice „susceptibile” respectiv parlamentele, partidele și opinia publică cu forțele profunde ce alcătuiesc „schema grupului de decizie” în politică externă. În acest punct autorul înțelege să-și sprijine ideile generale ale lucrării pe studiul comparativ și pe intervale cronologice precise ale realităților istorice din România și Italia.

Istoria modernă a României, pare a fi un fel de cronică ce nu face altceva decât să ilustreze „doctrina canonica a gândirii politice clasice: instituția cea mai veche și cea mai pură este monarhia, dar ea degenerăază în putere absolută“.

În timpul domniei regelui Carol I, când se semnează tratatul secret cu puterile centrale (octombrie 1883), structura grupului de decizie în politica externă, deși caracterizată de o anumită mobilitate, suferă o „permanență atracție în sus“, astfel încât autorul preferă să vorbească despre o „înghețare“ a grupului de decizie. Caracteristicile schemei de decizie decurg și din trăsăturile regimului monarhiei constituționale, ce opune rolului preponderent al regelui, regimul responsabilității ministeriale.

Cu toate acestea, chiar guverne cum au fost cele conduse de Lascăr Catargiu, Emanuel Florescu, sau Petre Aurelian, nu s-au regăsit în centrul decizional privind politica externă.

Necesitatea largirii grupului de decizie devine manifestă abia înainte de primul război mondial, când relația guvern-suveran devine o relație *inter pares*, nu una ierarhică, ce se regăsea în formula „guvernului personal al regelui“.

Relația guvern-suveran va traversa de altfel momente dramatice în anii neutralității, când se produce o răsturnare a întregii orientări în politica externă a României. Până atunci „strategia politico-diplomatică“, stabilirea relațiilor de alianță erau elaborate împreună cu miniștrii plenipotențiari ai marilor puteri, deveniți adesea consilieri ai regelui; orientarea în momentele cele mai critice „se hotără la Berlin care transmitea informații direct regelui“. Putem vorbi, cel puțin până la 1910 de o multiplicare de fapt a centrelor și instanțelor de decizie, care se găseau într-un fel la Berlin, Viena sau Roma.

Se face astfel treptat trecerea la situația Italiei, a cărei practică guvernamentală e stabilită prin Statutul Albertin din 1848 ce stipula că puterea executivă aparține numai regelui. În politica externă parlamentul va avea doar o funcție „informală“, iar rolul său indirect va fi în general acceptat. Conducerea politiciei externe revine unei triarhii alcătuită din monarh, președintele Consiliului de Minciștri și ministru de Externe. Istoria Italiei liberale, ne spune autorul, optează pentru o formulă decizională restrânsă. Interesant este modul cum este făcută legătura între conceptul de suveranitate și ceea ce este denumit fenomenul „emergenței diplomației rezidente“. Sursele diplomației europene (inclusiv a celei secrete care, observă autorul, nu e o caracteristică a României ci a Europei) sunt de origine seniorială și militară, „arheologia“ diplomației regăsindu-se în folosirea de către principiile a fidelilor.

Discuțiile care s-au purtat în continuarea expunerii au fost deschise de dl. prof. Ion Bulei, director științific al Institutului, care a remarcat maniera „foarte concretă“ în care referentul a reușit să arate cum funcționa mecanismul puterii în epoca antebelică, observând că lucrarea a reușit să „exemplifice clar perioada“. În aceeași ordine de idei a precizat un fapt istoric important: tratatul secret încheiat în octombrie 1883 nu a avut caracter public întrucât Germania, singura putere doritoare să încheie un tratat de alianță cu România nu dorea, prin persoana cancelarului Bismarck să provoace Rusia. În același context al tratatului secret încheiat cu puterile centrale, istoricul a atras atenția asupra direcției de politică externă a conservatorilor români, care au transformat alianța în instrument al intereselor românilor din Transilvania.

Totodată s-a arătat interesat de o viziune mai amplă asupra „subiectului deciziei în sistemul politic al monarhiei constituționale“, relevând „continuarea logicii deciziei după primul război mondial“, când sistemul monarhiei constituționale este menținut și de asemenea uneori practica tratatelor secrete, amintind aici tratatul încheiat la Rappallo între Germania și Rusia sovietică și de asemenea tratatul încheiat între cele două puteri în 1939 cu adiționalul secret, cunoscut sub denumirea de „pactul Ribentrop-Molotov“. Acestea s-au constituit în argumente istorice ca replică la afirmația d-lui prof. Stoica după care diplomația secretă ar fi fost înălțată din practicile noii puteri bolșevice. A ridicat chestiunea „identificării sectoarelor opiniei publice“ care ar fi putut juca un rol de instanță indirectă la luarea deciziilor în politica externă. Viziunea ușor romantică asupra acestor lucruri a fost demonstată de referent care a arătat că recensământul populației din 1899 pune în evidență faptul că populația nu a avut legătura cu viața politică în general; abia după 1900 s-au înregistrat „manifestări concrete“ ale opiniei publice „interesate“ și doar în momente cheie cum s-a întâmplat în contextul războaielor balcanice din 1912-1913.

Dl. prof. Marin Diaconu a văzut în conferința lui Rudolf Dinu un model metodologic hegelian, ce ar avea ca obiectiv relevarea „contradicțiilor interne și apoi externe“, fiind de părere că „analiza

politicii externe a statelor mici“ trebuie circumstanțiată în primul rând în funcție de factorul extern, căutându-se elementele de influențare a deciziei. Istoria sec. al XIX-lea nu este străină de întrebarea „monarhul cât de suveran era?“, dacă ne gândim la aportul decizional pe care l-a avut în epocă „societățile secrete“.

Dl. Florin Müller, lector univ. la Facultatea de Istorie a Universității din București și cercetător în cadrul ISPRI, a ținut să remарce contrastul cu analizele obișnuite ale politicii externe „ce suferă de pozitivism“, subliniind „aerul modern, chiar postmodern“ al conferinței lui Rudolf Dinu. S-a arătat preocupat de „construcția intelectuală a centrilor de decizie“ care influențează politica externă, subliniind că autorul a reușit să înfățișeze profilul diplomatului prin conexiunile făcute cu „textura socială“, punctele de greutate“ etc.

Călin Câmporean

UNIUNEA EUROPEANĂ ȘI SFERA PUBLICĂ

Conferința internațională „Uniunea Europeană și sfera publică“ a avut loc pe data de 25 noiembrie 2004 la Bruxelles. Au fost prezentate rezultatele unui amplu proiect științific, care a fost finanțat de către Uniunea Europeană și care a durat trei ani, *Transformarea mobilizării politice și a comunicării în contextul sferelor publice europene*, care a analizat rolul sferelor publice intermediere, al mass media și mai ales al mobilizării colective în procesul integrării europene.

Coordonatorul proiectului a fost dr. Ruud Koopmans, Wissenschaftszentrum Berlin (WZB). Responsabili științifici de la instituțiile partener au fost dr. Paul Statham, University of Leeds, prof. dr. Hanspeter Kriesi, Université de Genève, prof. dr. Donatella Della Porta, Università degli Studi di Firenze, prof. dr. Jos de Beus, Universiteit van Amsterdam, dr. Virginie Guiraudon, Craps-Lille, prof. dr. Juan Díez Medrano, Ahsep-Barcelona, prof. dr. Barbara Pfetsch, Universität Hohenheim.

Interesul de analiză s-a concentrat asupra sferelor publice atât în calitatea lor de canale de comunicare, cât și ca arene publice, în care politicile Uniunii Europene și instituțiile devin responsabile în fața publicului și unde chiar legitimitatea lor este pusă în joc.

Proiectul a fost propus în contextul crescăndei europenizări a structurilor de guvernare pe de o parte, precum și al rămânerii în urmă în privința dezvoltării unei forme active de cetățenie, pe de altă parte. Această problematică este desemnată adesea ca „deficitul democratic“ al Uniunii. Studiul europenizării sferelor publice s-a realizat comparând grade și forme diferite de europenizare a mobilizării politice și a comunicării de-a lungul a trei dimensiuni:

— în şapte țări: Germania, Franța, Marea Britanie, Italia, Spania, Olanda și în Elveția;

— privind şase domenii de politici publice: politici monetare, agricole, imigrație, desfășurare de trupe militare, pensii și educație. (S-au mai studiat și dezbatările politice și mobilizarea legate de procesul de integrare europeană, în general) — în perioada 1980–2002.

Metodologia a combinat analiza afirmațiilor politice și a editorialelor din ziarele din cele şapte țări considerate precum și publicațiile la nivel european, cu interviuri structurate luate reprezentanților instituționali, actorilor din societatea civilă, profesioniștilor din mass media. Mai mult, studiul a acordat o atenție deosebită potențialelor rețele transnaționale de comunicare politică (prefigurate pe internet).

Rezultatele au arătat că deficitul democratic european este real, de cele mai multe ori, politici și problematici europene fiind mai amplu sau mai frecvent abordate în sfera publică elvețiană decât în sferele publice ale statelor membre. De asemenea au fost evidențiate semnificante diferențe în interesul pentru chestiuni europene, deși conform așteptărilor, spre exemplu, Marea Britanie a înregistrat cele mai scăzute cifre.

Henrieta Anișoara Mitrea